

Јелена В. Јовановић¹
Универзитет у Нишу
Филозофски факултет
Департаман за српску и компаративну књижевност

Претходно саопштење
УДК 050(497.11)“18/19“
Примљен 27. XI 2012.

О ПОЛИЦИЈСКОЈ КЊИЖЕВНОСТИ – ПРИЛОЗИ ИЗ ЧАСОПИСА *ПОЛИЦИЈСКИ ГЛАСНИК* (1901 – 1904)

Часопис *Полицијски гласник* привлачи своју пажњу пре свега својом занимљивом концепцијом којом је ширио књижевне утицаје у времену кад је излазио. Због значаја који сматрамо да може имати за проучавање српске прозе почетком 20. века скренућемо пажњу на неке особине овог гласила. Иако замишљен пре свега као „стручни лист за полицијске радње“ *Полицијски гласник* скренуо је пажњу и прилозима из области књижевности. Његову књижевну страну сагледаваћемо кроз првих неколико година двадесетог века, јер су нам та годишта била доступна. Већ на први поглед, прегледом годишњег садржаја, можемо видети кроз које рубрике је била заступљена књижевност и како се лист мењао на уштрб литерарних прилога; њихово место било је све скученије уступајући просторе стручним текстовима из области криминалистике. Године 1901. у рубрици „Приповетке и фељтони“ објављено је педесетак прилога; између осталих ту се нашао превод романа *Злочин и казна*, ту су се нашла и дела К. Дојла, А. П. Чехова, И. С. Тургенјева, М. Горког. Ту је и Домановићева приповетка „Шуле“. Већ 1902. године бој књижевних текстова, који су овога пута ушли у рубрику „Поучно забавни део“, готово је преполовљен; 1904. враћена је рубрика „Приповетке и фељтони“ са отприлике двадесетак прилога. Занимљиво је напоменути да су сви текстови били повезани јединственим чвориштем – преступом/криминалистичком проблематиком. У том светлу посебно је занимљива рубрика „Из полицијског албума“ која је доносила детаљне портрете злочинаца уз често објављивање њихових фотографија.

Међутим, оно што је најзанимљивије за нас јете процес прерастања журналистичког у књижевно. То се најбоље може пратити кроз рубрике

---

¹ jelena.v.jovanovic@filfak.ni.ac.rs

„Полицијски албум“ и „Поучно забавни део“ где се врло често налази-мо на танкој линији журналистичко-књижевног. Зато је можда на овом месту најбоље цитирати уводну реч која вероватно припада покретачу и главном уреднику Науму Димитријевићу (познатијем као Сколомерија или Геџа) и користити се синтагмом „полицијска књижевност“ која у себи садржи све варијетете, уз напомену да је реч *књижевност* крајем 19. и почетком 20. века имала много шире значење него данас.² Уводни текст објављен 9. августа 1897. године под насловом „Прва реч“ садржи следеће запажање: „Осим криминалне белетристике (чији је представник г. Таса Миленковић), колико је имамо у преводима и орђиналима, полицијске књижевности нема у Србији, или и ако је и мало има то је толико знано, да многи људи мисле да и не може бити какве друге полицијске литературе, осем оне која се налази у Зборницима и расписима полицијским.“ (*Полицијски гласник*, 1897, бр. 1, стр. 1)

Тако у текстовима из тзв. црне хронике проналазимо прави зачетак српског криминалистичког жанра. Врло је занимљиво пратити како се догађај транспонован у вест, или постајао грађа за тзв. полицијску књижевност. У том смислу најинтересантнији су полулитерарни-полужурналистички текстови. Исписујући чињенице о преступницима у рубрици „Из полицијског албума“ неретко се дешавало да се посебна пажња посвети њиховој карактеризацији, обично датој кроз детаљни приказ њихових злочина, а што је требало да утиче на већу уверљивост приказаног догађаја и личности. Касније су ти догађаји као „слике из живота“, „слике из велеградског предграђа“, „слике са села“, белешке из полицијских дневника и сл. прерастале у праве крими-приче у рубрици „Поучно забавни део“.

Због свега наведеног сматрамо да је за проучаваоце књижевности, а у смислу посматрања *Полицијски гласник* као правога полазишта српске криминалистичке прозе, али и осталих прозних жанрова с почетка 20. века, корисно издвојити оба типа текстова који стоје на граници (не)књижевног, уз напомену да је часопис у сагледаном периоду обиловао управо оваквом врстом прилога, пре свега кроз рубрику „Поучно-забавни део“ и „Полицијски албум“.³

² „Очито, Димитријевић под термином ‘полицијска књижевност’ подразумева један широк простор између криминалне белетристике (данас бисмо рекли: ‘кримића’, тј. криминалистичког жанра) и стручних и полицијских радова или аката, при чему тај простор за њега није индиферентан са становишта саме *литерарности*, о чему, у најмању руку, сведочи и сама термилошка одредница (полицијска *књижевност*).“ (Сава Дамјанов, „Свеопшта историја бешчашћа: *variante balcanica*, Нови Сад, 2002)

³ Приликом приређивања исправљене су штампарске грешке и текстови су усклађени са савременом правописном нормом (интерпункција, састављено и растављено писање, једначење сугласника по звучности, губљење сугласника).

Полицијски гласник излазио је са прекидима од 1897. до 1944. године (прва етапа 1897-1914; друга етапа 1920-1944). Странице формата 24,5 x 31cm преломљене су на 2 или 3 ступца са међустбачним линијама. Објављено је више од 5000 фотографија криминалаца. Лист је редовно илазио једанпут недељно. Обим листа био је 8, ређе 4 стране, а повремено су излазили и двоброји обима од 12 до 14 страна. Дешавало се да изађу и ванредни бројеви који су били нешто мањег обима (најчешће 4 стране). Одговорни уредници у првој етапи излагања били су: Наум Димитријевић, Душан Ђ. Алимпић, Добривој В. Бакић, Милорад А. Вујичић, А. Ј. Кузмановић, а 1908. године лист је имао Редакцијски одбор (Чедомиљ А. Костић, Душан Ђ. Алимпић, Добривој В. Бакић). За проучаваоце књижевности значајан је податак да су у листу сарађивали: Радоје Домановић, Јанко Веселиновић, Симо Матавуљ, Милорад Ј. Митровић, Бора Станковић, Јован Скерлић, Таса Ј. Миленковић, Пера Талетов...⁴ Жарко Рошуљ скреће посебну пажњу на преко педесет преводилаца који су превели двеста педесет дела осамдесет различитих аутора светске књижевности.

ИЗ ПОЛИЦИЈСКОГ АЛБУМА

Опасна дружина

Панта Симић – Ћибић, скитница родом из Костањца у Босни (1886. год.), средњег раста, сувоњав и риђ,

Срећко Банић, зем.родом из Кормана у срезу поцерском (рођен 1861. год.) повисок, крупан, црномањаст, и

Ружа, жена Срећкова, средњег раста, црномањаста, рођена 1871. год. Још 15. маја 1899. године власт среза поцерског ухвати Панту у кући Срећковој те га као скитницу и без занимања протера, али је Панта том приликом побегао испред спроводника и дошао опет овом Срећку и са њиме почео да краде, плљачка и убија.

Ево дела за која се зна да су починили:

1. Ноћу између 21. и 21. марта пр. год. обили су дућан Павлу Антонићу трг. из Брдарица, покрали му разне ствари и готов новац у вредности од 1000 динара;

2. Ноћу између 6. и 7. априла пр. год. провалили су зид на стајаћој соби Панте И. Пајића механције из Уровца, те му покрали разне ствари и

⁴ Драгоцени подаци о *Полицијском гласнику* могу се наћи у студијама „Гецин *Полицијски гласник* (1897-1914)“ Жарка Рошуља, „Свеопшта историја бешчашћа: *variganta balcanica*“ Саве Дамјанова, „'Луди Гућа заклао жену' и други радови: *Полицијски гласник 1897-1914*“ Зорана Вацића.

готов новац у вредности од 1500 динара;

3. Ноћу између 18. и 19. маја пр. год. пробили су зид на дућану Живане уд. Арнаутовића, из Дебрца, покрали јој готов новац 1070. дин, и разне ствари у вредности од 750 динара;

4. Ноћу између 15. и 16. јуна пр. год. пробили су зид на дућану Димитрија Дамњановића трг. из Шапца, покрали су новаца 400 динара и разне ствари у вредности од 200 динара;

5. Ноћу између 6. и 7. октобра пр. год. пробили су зид на дућану Драгутина Петровића трг. из Шапца, и покрали су разне ствари у вредности од 600 дин;

6. Ноћу између 6. и 7. децембра пр. год. обили су зграду г-ђи Јелени Саватићки, учитељици на Ориду, и покрали јој разне ствари у вредности од 300 динара; и

7. На дан 22. јуна пр. год. у 3 ½ часа по подне, из заседе убили су из пушке Милоша Старчевића из Кормана, одборника општине оридске, у путу кад се Милош враћао од суднице својој кући.

По свима овим делима, полицијске власти и то: начелство подринско, начелници срезова: поцерског и посаво-тамнавског, предузели су били живу истрагу ради проналаска ових криваца, али сав труд беше узалудан.

Панта и Срећко вешто су се крили, а Ружа примајући у кућу разне покрадене ствари ћутала је и опрезно им у свему помагала. Панта је зими долазио Срећковој кући на преноћиште, а лети је остајао у шуми у својој нарочито направљеној скривеној пештери. Њега су чували и други јатаци (које су Срећко и Ружа показали), те је овај зликовац успешно вршио сва напред поменута дела.

*

Несташни сељачићи 17. марта ове године, играјући се у порти старе оридске цркве, кроз разваљен кров попну се на таван и тамо нађу велики број разних ствари: гуњева, копорана, чакшира, тозлука, марама, обућа, прстења, вунице, разних либадета и још доста других ствари.

На глас о проналаску ових ствари дођоше и оштећени, и сваки нађе по нешто шта је њему украдено.

Власт среза поцерског, енергичном истрагом, сазна да је те крађе извршио Панта у друштву са Срећком, и једног дана бане изненада у кућу Срећкову. И заиста, по зградама и дворишту нађоше још масу покрадених ствари, које оштећени познадоше као своје.

Притегнут од стране власти, Срећко је после упорног одрицања признао да је све крађе вршио са Пантом, али га ипак није хтео одати где се налази.

Ружу, жену Срећкову, због крађе комшијских ћурака и кокошију,

суд општине оридске беше пре овог открића осудио поред затвора и на двомесечни полицијски надзор, и она је морала редовно долазити на преноћиште у општинску апсану. Али ноћу између 2. и 3. априла непознати зликовац дође општ. судници и кроз прозор од апсане у којој беше Ружа избаци један метак из дуге пушке. Друге ноћи Ружа није дошла у општину на преноћиште. Тај недолазак правдала је тиме, да ју је *непознати* јој зликовац престоо на путу, тукао је и нагонио да му каже зашто је њен муж Срећко притворен и шта је показао код полицијске власти. Кад му, вели она, није ништа хтела казати, он је опет тукао и оставио је сву испребијану – полумртву.

Међутим, хајдук Панта, сазнав да је власт пронашла покрадене ствари и Срећка притворила, побоја се да их Ружа не ода, оде оне ноћи између 2. и 3. априла општинској судници и, као што је речено напред, гађао је Ружу из пушке кроз апсански прозор.

Ружа је знала да је то био Панта, али га није хтела проказати. –
Треће ноћи хајдук Панта опет дође општинској судници.

*

Била је помрчина кроз коју је једва могло навикнуто око по мало да назире. Стражар општински Миливоје Николић око поноћи примети неку људску прилику да му се кроз општинско двориште приближује. Брзо и опрезно склони се иза једног дебелог храстовог стабла и прилика прође лаганим ходом мимо њега. Према врло слабој светлости, која из шкиљаве лампе допираше кроз прозор једне судске одаје, о рамену тајанственог госта бледуњавао засветли дуга пушка, а за појасом револвер и нож.

Прилика се привуче уза зид општинске апсане и стаде на прозор, који је претпрошле ноћи непознати зликовац разбио и пуцао на притворену Ружу.

Стражар лагано пође за њом и заклони се за друго мање дрво.

Прилика дуго гледаше кроз разбијени прозор у мрачну апсану... Ваљда није ништа видела. Скиде се и пође осветљеном прозору. Пропе се тамо на прозор и гледаше...

- Ха, па то је хајдук Панта, рече у себи стражар и целим телом се стресе.

Беше то зликовац који многим страх задаваше својим дрским нападима и убиством.

Хајдук сиђе с прозора, узе своју дугу пушку коју малочас беше прислонио уза зид, и пође натраг у првцу ка стражару.

Миливоје беше на незгодном месту за дочек зликовца који је наоружан до зуба, зато одскакута на своје старо место иза оног дебелог храста.

Једна сува гранчица, на коју стражар Миливоје стаде, хтеде да по-

квари целу ствар. Од ње се хајдук прену, па спазив да некога има одскочи као звер у страну преко ограде. Но баш тај пут одведе га оном дебелом храсту иза кога је Миливоје отишао.

- Стој! Ко си? Предај се! – викну стражар видећи хајдука где му се с пушком на „готовс“ приближи на пет метара.
- Мај.. ти твоју, зар хајдука заустављаш! - загрме разбојник и у часу запе пушку и нанишани.

Али Миливојева пушка плану, зликовац са гласним јауком и раширеним рукама испустивши пушку, паде леђима на земљу.

Тако је завршио пакосним животом неваљалац, који је толико њих оштетио и одузео живот оцу нејаке деце, која остадоше права сирочад.

Ни на последњем часу зликовац не хте показати своја недела. Али је зато поднео грдне муке од задобивене ране. Пуна два сата мучио се ужасно док није своју гадну душу предао у ђаволје руке.

Полицијским увиђајем, код леша убијенога хајдука Панте нађено је: једна пушка острагуша, која се расклапа на три дела, на врат кундака, лежиште фишека и цев, за појасом имао је велики шестометни револвер и два велика ножа. Поред леша зобница и у истој: 37 патрона напуњених одсечцима од олова за дугу пушку и 34 револверска метка, 35 великих и малих калауз кључева, тестеру, бургију, и остале справе за обијање и отварање зграда; а сем тога још доста разних ствари. Од одећа имао је на себи: 2 кошуље, 1 чохани копоран са свиленим гајтаном, прслук, сукнени фермен и поред свега тога обучен изввраћен гуњ, затим на ногама 2 пара чарапа сељачких и банаћанске опанке, двоје гаће, једне панталоне и сукнене чакшире.*)⁵

Зликовац је био писмен. У његовом нотесу забележио је тачне податке о својим фамилијарним односима. У истом је водио читаво књиговодство о „приходу“ и расходу у новцу и стварима, показујући датуме од кога је кад и колико дигао, које се потпуно слаже са напред изнетим званичним подацима о извршеним крађама.

Што је најжалосније, Панта је по признању Срећковом имао јатаке: кмета села Кормана Спасоја Мијаиловића и одборника општинског Николу Ђурића, из истог села, који се сада налазе у притвору и под ислеђењем заједно са Ружом. – Према томе, није никакво чудо што толике силне потере беху узалудне.

Срећко је још показао власти стан хајдука. По томе је нађена у једној чести у атару села Кормана вештачки издубљена пећина, као нека мала собица, у којој се Панта обдан скривао. У тој пећини нађене су ствари, које су хајдуку дали на послугу поменути кмет и одборник, као: канта

⁵ *) Спавао је човек у пећини па се чувао да не озебе или да не добије јектику (Слагач).

за воду, кашике, даске и остало.

Кад судови буду казали своје, ми ћемо се још једном вратити на ову ствар и изнети још многе друге ствари.

(*Полицијски гласник*, год. V, бр. 17, 1901, стр. 134, 135)

ПОУЧНО ЗАБАВНИ ДЕО АМАНЕТ

(из бележака једног полицајца)

Ништа није горе и досадније по нас полицајце но дежурство, а нарочито откад су установљени ови проклети телефони.

Почев од 5 часова увече па до 8 изјутра, човек се просто не сме маћи од телефона, а да не ризикује давање изјашњења или, у крајњем случају, каквог досадног објашњења.

Сваког часа и готово са свију страна звоне, траже, протестују, захтевају објашњења, прете, ретко кад моле, а у највише случајева наређују. Не знам откуд, али тек некако сваки налази да има право наређивати полицији и грдити њене чиновнике. То је, кажу, веома популарно!

Једне ноћи, а то је било децембра мца. 189... био сам дежурни у главној полицији. Већ око 5 ½ часова сви чиновници напустише управу, и ја остах потпуно сам у дежурној соби. Наредим жандарму да ову добро подложи, а затим се посадох у једну фотељу близу телефона и латих се дневних листова. Фијук оштрог северца, који бешњаше по граду већ неколико дана, прекидаше ме с времена на време и гоњаше ме да мислим на сиромаше који су без дрва на овом хладном времену, на гамене који спавају по звонарама и шталама, па најзад и на притворенике по ћелијама. Прохте ми се да сазнам има ли кога у управним ћелијама и наредих да зову апсанцију.

Ретки су полицијски чиновници не само у Београду већ и у унутрашњости, који, ма и по причању, не познају старог и чувеног апсанцију, *Чича Дојчина*.

То није само, штоно кажу, стена у погледу осетљивости, нити сат у погледу тачности, нити војник у погледу верности и оданости, нити полицајац у погледу вештине, нити притворник у погледу препредености. Не, то вам је нешто више и боље од свега овога, то вам је један нарочити тип у коме је заступљено све изложено, и који је могао постати само после дугогодишњег апсанцијског живота – средине између живота слободних људи и живота осуђеника. А *Чича Дојчин* био је апсанција упра-

вин пуних 20 год. и за то време затворио и пустио у слободу око 100.000 лица, најразличнијих друштвених слојева, вере, народности, интелигенције, карактера и покварености. Било је у овој маси личности и највећих политичких криваца, и најокорелијих зликоваца, и потпуно невиних, и до зла бога кривих, било је, даље, и највеће госпде и најбеднијих убожјака, и богаташа и сиромаха, и интелигентних и глупака. Цео овај свет прошао је кроз руке *Чича Дојчинове*; са сваким је морао измењати бар по неколку речи, свакога је имао прилике да посматра и у оним тренуцима када се људи показују у својој правој боји.

У целој Србији, па и великом делу Аустро-Угарске, није било ниједног важнијег зликовца, коцкара и крадљивца кога Чича Дојчин није лично познавао и чију биографију, чије везе и склоности није тачно знао. Уместо бироа за идентификацију, који данас увелико постоје по свима већим европским центрима, Управа града Београда имала је свога *Чича Дојчина*, који је у овом погледу био поузданији од свих могућих Бертилонових инструмената и вештији од највештијег полицијског агента.

Свему овоме треба додати још неку врсту урођене психолошке способности за посматрање криваца, велику наклоност за истраживање злочина и необично велики ауторитет који је уживао у нашем злочиначком свету, па тек онда разумети ко је био Чича Дојчин, и колика је била његова вредност за *полицују сигурности*.

Према овоме, сасвим је природно што су се сви млађи полицијски чиновници опходили према *Чича Дојчину* са неком врстом поштовања, које је врло често, за време појединих важнијих истрага, прелазило у пажњу. Ја, пак, лично необично сам симпатисао овом 60-годишњем старцу и за време својих дежурстава у управи редовно сам га призивао на разговор. Његово причање о притвореницима, њиховим обичајима, погледима и навикама, а нарочито о њиховој препредености, веома ме је занимало. По читаве сате остајао бих понекад с њиме и бележио важније ствари из његовог казивања.

Па и ове вечери, пошто ме је претходно известио да у ћелијама нема никог, Чича Дојчин, на моје наваливање да ми прича што о стреланим злочинцима, после подуже паузе, отпоче:

- Међу многобројним злочинцима који су стрелани у Београду за време моје службе у управи, а било их је, вели, равно 25, само ме један дарнуо својом несрећном судбином, чији ми лик, ево већ 12 год. од тог доба, и данас лебди пред очима.
- Био је то, настави даље Чича Дојчин, неки Светозар Н... родом из Аустро-Угарске, стар око 30 год. здрав, снажан, наочит, озбиљан и прилично интелигентан. Осуђен је био на смрт због једног убиства и неколико разбојништава извршених у друштву

са још неколико зликоваца из округа београдског. Раније два пута био осуђиван на робију: први пут за разбојништво, други пут за опасну крађу. Можда и овога пута не би био осуђен на смрт, да није са очигледном тенденцијом, а на сам дан претреса, примио на себе и кривице својих другова. Сва упињања државног тужиоца да му спасе главу остала су после овога безуспешна.

- Могло је бити око 6 часова по подне кад га доведоше у управу ради извршења пресуде. Пошто је било доцне за свештеникову исповест, то се стрељање никако није могло извршити идућег дана, већ се имало одгодити чак за други дан. Право да кажем, ово ми није било по вољи, јер признаћете и сами, да је веома непријатно чувати на смрт осуђеног две ноћи и један дан.
- Поред страха од могућег бегства, ту вам је још и страх од самоубиства, непријатност од плача, ларме, грдње и најзад досада од разних захтева, молби, жеља итд.
- Све ово ја сам добро знао из искуства, па како још и шеф кривичног одељења беше изишао из канцеларије, то отпочех саветовати судског апсанцију да Светозара врати у судски затвор и тек сутрадан да га доведе у управу.
- Док смо се нас двојица у овоме смислу објашњавали, па у неколико и препирали, осуђеник који је стајао мирно у једном углу собе и ћутао, звечну одједном својим тешким оковима, и баш као да је погађао моје мисли, рече:
- Молим те, као оца, Чича Дојчине, не враћај ме у судски затвор. Бићу послушан и миран као јагње.
- А зашто? - упитах га изненађен колико овом његовом молбом толико и његовим ведрим изгледом.
- Зато што сам рад да овде довршим неке ствари у тишини и самоћи, а то би ми у судском затвору било немогућно пошто тамо не би био сам.
- Какве ствари?
- Неко важно писмо - одговори место њега судски апсанција, који једва дочека ову прилику да ми теслими осуђеника, у чему је најзад и успео.

*

*   *

- Као што вам је већ познато - продужио је Чича Дојчин после кратке паузе - лицима која су на смрт осуђена испуњују се, по вајкадашњем обичају, сваке умесне жеље и молбе у времену од

кад је пресуда постала извршна па до самог часа њеног извршења. За њих се каже да су на „белом хлебу“.

- Уколико ми је познато из моје дугогодишње праксе, већина бедника захтева на првом месту пиће, затим боља јела, у обиљу дувана, кафе, а врло ретко састанак са какавом рођаком или пријатељем. Светозар је био први, који је у место свега изложеног, молио само за хартију, перо и мастило. Узалуд сам га нудио јелом и пићем; он је све одбијао. Чак ни дуван није хтео примити.
  - Наредих да му даду што је тражио и оставих га са стражарем, уверавајући га при расстанку, као што је то код нас већ обичај, да не губи наду за помиловање.
  - Добро, добро - одговори он, као од беде и не слушајући ме до краја
-

*

*

*

- Када сам идућег дана, око 6 часова изјутра, ушао у ћелију Светозареву - наставио је Чича Дојчин даље - затекао сам га где спава тихим и безбрижним сном. Видећи га таквог, и нехотице ми се наметну мисао о томе: да ли је ово јадно створење свесно свога положаја!
- Жандарм, који је целе ноћи стражарио у ћелији, рече ми да је осуђеник журно писао до 3 ½ сахата изјутра, и да се за све то време није с њим ни речи проговорио, нити се, вели, са столице помакао. Кад је завршио писање, уздануо је дубоко и легао одмах у постељу.
- На столу, за којим је осуђеник радио, налазило се неколико адресованих писама. Колико из радозналости толико и по дужности отпочех разгледати адресе и том приликом опазих, на моје велико изненађење, да се међу њима налажаше једно са овим натписом: „Чича Дојчину да отвори после моје смрти“. Остала писма била су упућена неким личностима из Аустро-Угарске и Румуније. У том се и Светозар пробуди, па видећи шта радим, скочи нагло из постеље, назва ми бога и замоли да удаљим стражара. Има, вели, нешто да ми повери.
- Наредих стражару да изиђе у ходник, а Светозар, пошто претходно притвори врата, извади из недра један мали медаљон, са сликом необично лепе женске, и рече:
- У писму које си малочас загледао налази се неколико редака

за тебе и још једно адресовано писмо, видећеш већ коме. Ја те молим као оца, а ако ти је то мало, онда као Бога, да оно друго писмо, са овим медаљоном, предаш адресанту одмах после моје смрти, али да о томе нико, па ни твоји претпостављени, не сазнају. Кад будеш прочитао име адресанта, видећеш, да се ово ниуколико не противи твојој дужности, а ако и после овога будеш што сумњао, можеш, најзад, писмо претходно показати своје управнику.

- Ако хоћеш да ово мало времена што ми остаје до смрти проведем безбрижно, и да сутра умрем мирно, па унеколико чак и задовољно, ја те молим, ја те преклињем за обећање: да ћеш ми ову молбу у свему испунити.
- Узбуђеност која је пратила овај говор Светозарев, и која се, уосталом, огледала у сваком изразу његовог лица, толико ме је дарнула да сам му, не размишљајући се ни најмање, обећао све што је захтевао...
- Овде Чича Дојчин одједном заћута и тек после подуже паузе, а на моје наваљивање, настави:
- Целог дана Светозар је био расположен, па унеколико чак и весео. Исповедио се са највећом побожношћу, а у разговору са осталим притвореницима причао им је опширно свој живот и саветовао их да се благовремено поправљају. Стрељан је сутрадан око 6 часова изјутра. До последњег момента био је миран и присебан. При поласку на Карабурму добацио ми је још једном: „*Не заборави аманет!*“. Пао је од првих пушчаних метака...

*

* * *

- Кад сам по смрти Светозаревој отворио остављено ми писмо - продужио је даље Чича Дојчин - био сам веома изненађен кад сам видео: да је оно друго писмо било адресовано на државног тужиоца Д..... В....
- Оног истог што је оптуживао Светозара?
- Да, на њега.
- То већ постаје интересно.
- О, те још како.
- Па шта си урадио са писмом?
- Лично сам га предао адресанту заједно са медаљоном и то одмах.
- Ниси га читао?
- Нисам, а и да сам хтео не би могао, јер је било воском запечаће-

но на неколико места.

- Али ти је В.... без сумње, саопштио садржину писма?
- Напротив, наредио ми је да о њему ником ништа не казујем, док, вели, он не извиди неке ствари.
- Па шта је даље било?
- В.... се убио после месец дана.
- Убио се! А зашто?
- То је за све, па и за мене који сам у овој ствари тако много видео и знао, остало потпуно тајна. Нагађало се ваздан којешта о узроку самоубиства, али се позитивно ништа није знало. Једина ствар која је за мене била потпуно јасна, то је: да је В-ово.... самоубиство стајало у вези са пок. Светозарем, односно оним писмом и медаљоном које сам му предао, али колика је и каква је та веза била, у то, ни до данас нисам могао продрети.
- И никад ништа ниси сазнао о овој ствари?
- До данас апсолутно ништа, и то је оно што ме, кад год о њој мислим, унеколико узнемирује.
- Зашто?
- Зато што сам предају писма и медаљона извршио без знања својих претпостављених. То је, уосталом, био и први и последњи пут у моме животу када сам се огрешио о моју дужност, па и то не бих учинио да нисам веровао да се оно писмо тицало званичног рада државног тужиоца.
- Ти си имао пуно разлога да тако што поверујеш; и ја, ево чак и сада, мислим да си био у праву. Писмо о коме је реч тицало се, нема сумње, какве заблуде пок. В... у кривици Светозаревој, па како је та заблуда била непоправима услед његове смрти, то је његов бив. тужилац, као савестан и осетљив судија, а он је био познат као такав, сматрао за дужност да туђ живот плати својим. Тако, бар, ја мислим о овој ствари.
- Доста је вероватно - одговори Чича Дојчин, спремајући се за одлазак и молећи ме да ствар коју ми је поверио задржим за себе.

Дуго и дуго после његовог одласка размишљао сам о загонетном понашању Светозаревом и тајанственом самоубиству тужиоца В.... па сам, на крају крајева а после свих могућих комбинација, опет дошао до закључка да мотив самоубиству ваља тражити у грижи савести — — —

-----

*

*

*

Прошла је скоро читава год. од мог разговора са Чича Дојчином. На смрт Светозареву и самоубиство пок. В.... бејаш већ увелико забора-вио. Нови, у истој мери интересантни догађаји, што је у полицији обична ствар, беху из мог памћења изгладили, готово сасвим, утиске Чича Дојчиновог причања. Па ипак, пуки случај, тај најбољи полицијски помагач, открио ми је и у овој ствари целу тајну и нагнао ме ево, да се после толико година на њу поново враћам. Треба бити страсан полицајац, па тек онда моћи осетити све задовољство које човека обузима кад у некој тајанственој, на први поглед неразрешљивој ствари, дође до праве истине. И највеће материјалне награде ништа су према нашем душевном расположењу у овим приликама. Ма колико да је ово за неверовање, ипак је сушта истина коју ће сваки добар полицајац потврдити.

И овога пута било је децембарско вече, и овога пута дувао је хладни северац. Са службом сам био у кварту савамалском. Услед учестаних крађа по престоници, управа нам наређиваше да чешће вршимо ноћне потере на скитнице и крадљивце у престоници.

За време једне од ових потера, поред осталих, дотераше у квартал и једног младића од својих 20 год., по изгледу врло скромног, а по уверавању жандарма веома дрског и опасног крадљивца. Неколико пута до сада измакао им је, вели, из шака. Како је међу свима дотераним личностима, према овоме, он изгледао најопаснији, то му поклоних сву своју пажњу. Увидех убрзо да су жандарми били у праву кад су о њему онако говорили. Већ при самоме почетку саслушања отпочео је врдати, мењајући сваки час име и место рођења. Тек после опширног објашњења да му лажни искази неће ништа помоћи, и да ће му, у крајњем случају, фотографија бити изнета у „Полицијском гласнику“ ради констатовања идентичности, признаде ми он, опет с тешком муком, да је родом из Ш..., да му је отац Светозар Н... стрељан пре 16 год. и да му мати живи стално у Београду као праља.

Не знам како и откуда, али ми се намах, после овог сазнања, обнови у памети цело причање о Чича Дојчиновом аманету. За мене не беше више никакве сумње да је овај Милан, тако се звао крадљивац, син оног истог Светозара због кога се убио судија В... Ако и сада не сазнам тајну, онда је зацело, никад нећу сазнати.

Пошто ни Милан није знао рећи ништа детаљније о свом стрељаном оцу, то га, по свршеном саслушању, испратих у главну полицију на преноћиште, а дежурном писару наредих да његову мајку, која је становала у реону мога кварта, позове за сутра у 9 часова пре подне.

Кад сам изашао из кварта, била је већ превалила поноћ, али се ја на то и не обзирах. Једина ствар на коју сам тада мислио био је аманет Чича Дојчинов и чудновата случајност у случају сина крадљивца, помоћу кога ћу сазнати једну велику тајну оца злочинца....

*

*

*

Разговор са мајком Милановом био је и доста дуг и веома инересантан.

За Светозара се, рече, који је провео у Ш... као трговачки калауз, удала у својој 18-ој години. Још из ране младости познавала га је као вредног и поштеног младића који, осим мајке и неке даљње тетке, не имађаше никог више од породице. Мајка му је у почетку радила по туђим кућама, а доцније, кад је Светозар стао на снагу, живела је од његове зараде. Била је врло озбиљна и доста паметна жена, али се са светом слабо мешала. Пошто није била родом из Ш... већ досељеница, то се о њеној прошлости ваздан којешта нагађало, али се позитивно ништа није знало. Умрла је на 6 месеци пре женидбе Светозареве.

- Брак наш - причала је Светозарева удова - био је само како се пожелети може.

Светозар је радио као кртица а и ја нисам седела залудна. Док је он и дању и ноћу јурио са трговцима по околним селима, дотле сам ја код куће шила рубље за поједине добре куће, те смо тако са две стране привређивали. Већ смо се носили мишљу да купимо једну кућицу, кад се изненадно деси нешто што нам не само поремети све планове, већ нас сасвим упропасти, урниса, уби. Ах, и сада ми је још тешко кад се тога сетим.

Овде сирота жена зајеца, и тек после подуже паузе настави:

- Била је исто тако оштра зима као и данас. Светозар је имао тако много посла, па је по цео дан морао бити ван куће. Неки богат трговац из Пеште, беше дошао у Ш... ради куповања свиња, које тада беху на великој цени. Пошто је покуповао све што је у Ш... било за продају, навали на Светозара да иду у оближња села, обећавајући му за то добру награду. Иако је Светозар био слабуњав већ неколико дана, те му се, као таквом, није ишло на пут, ипак није могао нити хтео напустити једног свог доброг муштерију, као што је био трговац о коме је реч.
- Ах, камо лепе среће да је тада уместо пута пао у постељу; да је у болести утрошио сву уштеђевину, па се чак и задужио, али само да није отишао. Вредан, као што је био, он би то све по оздрављењу надокнадио, а што је најважније, и данас би био жив и здрав.

- Па шта је с њим било на томе путу?
- Било је оно што је најгоре могло бити. У сеоској кафани нападну неки зликовци на трговца и отму му сав новац, неких 40.000 динара. Несрећним случајем Светозар није ове ноћи хтео спавати у кафани, већ је без знања трговчевог, отишао у село једном свом пријатељу, који је, на жалост, био врло покварен човек. Као што је доцнијом истрагом утврђено, овај несрећник био је коловођа у разбојничком нападу на трговца, а то је било дозвољно, па да и Светозара окриве за саучесништво. Све његово правдање, као и тврђење осталих разбојника да је невин, било је узалудно. Порота је нашла да је крив и суд га је осудио на 10 год. робије у тешком окову. Кад је пресуда постала извршном, њега одведоше у београдски град, а ја одах у Ш... да се мучим и таворим са Миланом, коме тада не беше више од 6 месеци.
- Нећу да вам причам све муке и невоље, увреде и понижења којима сам била излагана после одласка Светозаревог. Кад ми је, најзад, све ово догрдило; кад ме је сиротиња сасвим обрвала, затражим и добијем развод брака, и преудам се за једног, истина постаријег, али честитог столара. То је било у трећој год. Светозарево осуде. На 2 год. по овоме он је пуштен у слободу, али се није хтео враћати у Ш... већ је, како сам доцније сазнала, отишао у Румунију. Докле је тамо остао, и шта је с њим даље било, о томе апсолутно ништа нисам знала, нити сам о њему ма шта чула, за пуних 10 год. Мислила сам да је већ умро, или негде пропао. Оставши поново без мужа, после 6 год. брачног живота, посветих се васпитању Милановом, који убрзо постаде најбољи ђак у основној школи у Ш... На кривицу оца му беше се увелико заборавило, а и ја се чувам да му оца што поменем, иако ме је он о њему чешће запиткивао. Намеравала сам озбиљно да се, по свршетку његовог школовања у Ш..., преселим стално у Београд и на тај начин створим му могућност да походи гимназију. Поред бриге за његову будућност, жеља ми је још била да га уклоним из средине која је врло добро знала: да је он син једног робијаша.
- Можете, према овоме, замислити: колико је било моје изненађење када сам једног дана примила писмо од једног судије из Београда, у коме ме извештава о смрти пок. Светозара и позива ме да му што пре предстанем ради извесних, важних саопштења и пријема неког аманета. Писмо ово толико ме је узбудило, да сам одмах пала у постељу и у њој остала пуних 15 дана. За ово време поменути господин писао ми је још једно

писмо, па кад ни на њега није добио одговора, дошао је лично у Ш... и посетио ме у стану.

- У разговору који је трајао неколико сахати, г. В..., тако се звао овај судија, распитивао се до ситница о прошлости Светозаревој, а нарочито о његовој мајци и осталој родбини. Кад је сазнао шта му је требало, вратио се у Београд, пошто ми је претходно дао 200 динара и обећао да ће убудуће водити бригу о мени и детету.
  - Јесте ли га, бар, том приликом упитали зашто све то чини?
  - Јесам.
  - Шта вам је одговорио?
  - Да га о томе никад више не питам, нити да о целој ствари ма коме говорим, а кад једном буде време, он ће ми, рече, све казати.
  - Па шта је даље било?
  - На неколико дана после овога В... се убио на моју огромну жалост и велико запрепашћење.
  - А знате ли зашто?
  - Мислим да знам. Она матора вештица, тетка Светозарева, код које је В... такође ишао ради обавештења о Светозару, сазнавши у поверењу, од мене колико ми је В... дао и шта ми је још обећао, и знајући тачно сву прошлост Светозареве матере, дошла је до закључка да је пок. В... био отац Светозарев, па му је у том смислу, а без мога знања, написала једно писмо и тражила новаца. Што је најжалосније, то је писмо писао мој Милан, а она је диктирала.
  - Сад тек разумем оно чудновато понашање Светозарево после изречене осуде и загонетно убиство судије В...! - узвикнуо сам толико гласно после овог саопштења, да се сирота жена уплашила и скочила са столице.
  - Објасних још, укратко, откуда је потицао овај мој узвик, и наредих да јој пунте сина из затвора. Очекујући његов долазак, објасни ми она у неколико речи, да се Милан, сазнав за прошлост свога оца и последицу оног писма судије В... одједном нагло промену; да је убрзо напустио школу и ступио у неку трговину из које је после 2 год. истеран због крађе, и да је, најзад, био већ осуђен на годину дана затвора, опет због крађе.
  - Тешко да не заврши као и отац му - заврши несрећна жена, јецајући, и оде са Миланом, на велико изненађење мојих жандарма.
-
-

*

*

*

Када сам, на 2 дана после овога, нашао у Управи Чича Дојчина и испричао му целу ствар, одговорио ми је он потпуно лаконски:

- *Тако нешто сам и мислио*

(*Полицијски гласник*, год. VII, бр. 12/13, 1904, стр. 98 – 101)

